



International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

KULOLCHILIK BUYUMLARIDA RITM, SIMMETRIYA VA ASIMMETRIYANING BADIY IMKONIYATLARI

Narkuziyeva Sayyoraxon

Amaliy san'at: Badiiy kulolchilik yo'nalishi talabasi

Qo'qon davlat universiteti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada kulolchilik buyumlarining badiiy-kompozitsion tuzilishida ritm, simmetriya va asimmetriyaning tutgan o'rni hamda ularning dekorativ imkoniyatlari tahlil qilinadi. Kulolchilik buyumlarida naqsh elementlarining takrorlanishi, shakl va bezak qismlarining muvozanatli joylashtirilishi, shuningdek, erkin va dinamik kompozitsiyalar yaratishda asimmetriyadan foydalanish masalalari yoritiladi. Ritmning buyum yuzasida harakat va uzviylik hosil qilishi, simmetriyaning tartib, muvozanat va yaxlitlikni ta'minlashi, asimmetriyaning esa badiiy erkinlik va dinamiklikni kuchaytirishi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ushbu kompozitsion vositalarning an'anaviy o'zbek kulolchiligi va zamonaviy badiiy kulolchilikdagi qo'llanilishi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: kulolchilik, ritm, simmetriya, asimmetriya, kompozitsiya, naqsh, ornament, shakl, bezak, muvozanat, proporsiya, dekor, badiiy yaxlitlik.

«ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ РИТМА, СИММЕТРИИ И АСИММЕТРИИ В КЕРАМИЧЕСКИХ ИЗДЕЛИЯХ»

Наркүзиева Сайёрахон

Кокандский государственный университет, Студентка направления

«Прикладное искусство: художественная керамика»



International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется роль ритма, симметрии и асимметрии в художественно-композиционной структуре керамических изделий и раскрываются их декоративные возможности. Рассматриваются повторение орнаментальных элементов, гармоничное размещение частей формы и декора, а также использование асимметрии для создания свободных и динамичных композиций. Особое внимание уделяется способности ритма создавать движение и целостность на поверхности изделия, симметрии — обеспечивать порядок, равновесие и гармонию, а асимметрии — усиливать художественную выразительность и динамику. Также рассматривается применение данных композиционных средств в традиционной узбекской и современной художественной керамике.

Ключевые слова: керамика, ритм, симметрия, асимметрия, композиция, орнамент, форма, декор, равновесие, пропорция, художественная целостность.

“ARTISTIC POSSIBILITIES OF RHYTHM, SYMMETRY, AND ASYMMETRY IN POTTERY PRODUCTS”

Narkuziyeva Sayyorakhon

Student of the Applied Arts: Artistic Pottery program

Kokand State University

ABSTRACT

This article analyzes the role of rhythm, symmetry, and asymmetry in the artistic and compositional structure of pottery and examines their decorative possibilities. It discusses the repetition of ornamental elements, balanced placement of form and decorative components, and the use of asymmetry to create free and dynamic



International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

compositions. Particular attention is given to the ability of rhythm to create movement and continuity on the surface of an object, symmetry to ensure order, balance, and harmony, and asymmetry to strengthen artistic expressiveness and dynamism. The article also considers the use of these compositional principles in traditional Uzbek pottery and contemporary ceramic art.

Keywords: pottery, rhythm, symmetry, asymmetry, composition, ornament, form, decoration, balance, proportion, artistic integrity.

Kulolchilik buyumining badiiy qiyofasi uning shakli, bezagi, rangi va kompozitsion tuzilishining o‘zaro uyg‘unligi asosida shakllanadi. O‘zbek badiiy kulolchiligida buyum yuzasini bezashda naqsh va ornamentlardan foydalanish bilan birga, ularni ma’lum tartibda joylashtirish ham muhim ahamiyatga ega. Naqshlarning ritmik takrorlanishi, markaziy va yordamchi elementlarning o‘zaro munosabati hamda kompozitsion muvozanat buyumning estetik yaxlitligini ta’minlaydi.

Ritm, simmetriya va asimmetriya kompozitsiyaning muhim vositalari bo‘lib, ular kulolchilik buyumlarining shakli va bezagini tashkil etishda turli badiiy imkoniyatlarni yuzaga keltiradi. Ritm orqali naqsh elementlarining takrorlanishi va harakati ifodalansa, simmetriya orqali qismlar o‘rtasidagi tartib va muvozanat ta’minlanadi. Asimmetriya esa qat’iy takrorlanishdan voz kechib, erkinroq, dinamik va individual kompozitsiyalar yaratish imkonini beradi.

Kulolchilik buyumlarida mazkur vositalardan oqilona foydalanish shakl va bezak o‘rtasidagi munosabatni kuchaytiradi. Ayniqsa, aylana, silindrsimon, konussimon yoki boshqa hajmli shakllarga naqsh joylashtirishda ritm va simmetriyaning imkoniyatlari yaqqol namoyon bo‘ladi.

KULOLCHILIKDA RITM TUSHUNCHASI VA UNING BADIY VAZIFASI

Ritm — kompozitsiyadagi ayrim elementlarning ma’lum tartib va izchillik asosida takrorlanishidir. Kulolchilik buyumlarida ritm ko‘pincha naqsh,



International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

ornament, chiziq, nuqta, rang yoki shakl elementlarining takrorlanishi orqali hosil qilinadi. Ritm buyum yuzasiga harakat, uzviylik va tartib hissini beradi.

Kulolchilikda ritmning oddiy, murakkab, tekis va o'zgaruvchan ko'rinishlaridan foydalanish mumkin. Bir xil naqsh elementining bir xil masofada takrorlanishi oddiy ritmni hosil qiladi. Elementlarning o'lchami, oralig'i yoki yo'nalishi o'zgarib borishi esa murakkab yoki dinamik ritmni yuzaga keltiradi.

Aylana shaklidagi kosa, lagan yoki boshqa idishlarda naqshning aylana bo'ylab takrorlanishi tabiiy ritmik kompozitsiyani yaratadi. Buyumning yuqori va pastki qismlarida gorizontaal bezak tasmlari tashkil etilganda ham ritm muhim kompozitsion vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Ritm nafaqat bezak elementlarini birlashtiradi, balki buyum shaklining plastik xususiyatlarini ham ta'kidlaydi. Shakl yo'nalishiga mos tashkil etilgan ritm buyumning hajmiyligini yanada yaqqol ko'rsatishga xizmat qiladi.

SIMMETRIYANING KULOLCHILIK BUYUMLARIDAGI BADIY IMKONIYATLARI

Simmetriya kompozitsiyaning qismlari o'rtasidagi muvofiqlik va muvozanatni ifodalovchi vositalardan biridir. Kulolchilikda simmetriya buyumning shakli, bezaklari va ayrim dekorativ elementlarini markaziy o'q yoki markaz atrofida muvozanatli joylashtirish orqali yuzaga keladi.

Aylana shaklidagi idishlarda markaziy nuqta atrofida naqshlarning bir xil tartibda joylashtirilishi radial simmetriyani hosil qiladi. Kosa, lagan va boshqa yumaloq buyumlarda bunday kompozitsion yechim keng imkoniyatlarga ega. Naqsh elementlarining bir xil masofada takrorlanishi buyumga tartib va yaxlitlik baxsh etadi.

Simmetriya inson ko'zida barqarorlik va muvozanat taassurotini hosil qiladi. Shu sababli u an'anaviy kulolchilik buyumlarining bezagida muhim vosita sifatida qo'llanadi. Markaziy naqsh, uning atrofidagi yordamchi ornamentlar va



International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

chegaraviy bezaklarning o‘zaro muvofiqligi buyumning kompozitsion markazini aniq ko‘rsatishga yordam beradi.

Simmetrik kompozitsiyada proporsiya ham muhim ahamiyatga ega. Naqshlarning o‘lchami, ular orasidagi masofa va buyum yuzasidagi joylashuvi bir-biriga mos bo‘lishi kerak. Aks holda simmetrik tuzilish mavjud bo‘lsa ham, umumiy badiiy muvozanat buzilishi mumkin.

ASIMMETRIYANING KOMPOZITSION IMKONIYATLARI

Asimmetriya kompozitsiya elementlarining bir xil yoki ko‘zgu tarzida takrorlanmasdan, erkin va turlicha joylashtirilishiga asoslanadi. Kulolchilikda asimmetriya buyumga dinamiklik, individuallik va erkinlik hissini berishi mumkin.

Asimmetrik kompozitsiyada muvozanat yo‘qolmaydi, balki u elementlarning o‘lchami, rangi, shakli va joylashuvi orqali boshqacha usulda ta‘minlanadi. Masalan, buyumning bir qismida yirik naqsh, boshqa qismida esa bir nechta kichik elementlardan foydalanish orqali vizual muvozanat hosil qilish mumkin.

Asimmetriya zamonaviy kulolchilikda ijodiy izlanishlar uchun keng imkoniyat yaratadi. An‘anaviy naqsh elementlarini erkin joylashtirish, turli hajmdagi bezaklarni birlashtirish va bo‘sh yuzalardan faol foydalanish natijasida individual kompozitsiyalar yuzaga keladi.

Asimmetrik bezak buyumning shaklini ta‘kidlash yoki uning ayrim qismlariga badiiy urg‘u berish uchun ham qo‘llanilishi mumkin. Bunda asosiy vazifa tasodifiy joylashtirish emas, balki erkin kompozitsiya ichida badiiy muvozanatni saqlashdan iborat.

RITM, SIMMETRIYA VA ASIMMETRIYANING O‘ZARO UYG‘UNLIGI

Ritm, simmetriya va asimmetriya kulolchilik kompozitsiyasida bir-biridan alohida holda emas, balki o‘zaro bog‘liq vositalar sifatida ham qo‘llanilishi mumkin. Simmetrik kompozitsiya ichida ritm naqshlarning takrorlanishini



International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

ta'minlasa, ayrim elementlarning asimmetrik tashkil etilishi kompozitsiyaga dinamiklik kiritadi.

Masalan, idishning asosiy shakli simmetrik bo'lishi, uning yuqori qismidagi bezaklar esa ritmik tarzda takrorlanishi mumkin. Shu bilan birga, markaziy kompozitsiyada kichik asimmetrik elementning qo'llanilishi buyumning badiiy ta'sirchanligini kuchaytiradi. Bunday yondashuv qat'iy tartib va ijodiy erkinlik o'rtasidagi muvozanatni yuzaga keltiradi.

Kompozitsion yechimda asosiy va yordamchi elementlarning munosabati ham muhimdir. Asosiy elementlar buyumning badiiy markazini tashkil qilsa, yordamchi elementlar ritm va muvozanatni ta'minlaydi. Asimmetrik element esa kompozitsiyada vizual urg'u vazifasini bajarishi mumkin.

Shu sababli ritm, simmetriya va asimmetriyani birgalikda qo'llash kulolchilik buyumlarining badiiy imkoniyatlarini kengaytiradi va an'anaviy kompozitsiyalarni yangi shaklda talqin qilishga yordam beradi.

O'ZBEK MILLIY KULOLCHILIGIDA RITM VA SIMMETRIYA AN'ANALARI

O'zbek milliy kulolchiligida naqshlarning ritmik takrorlanishi va kompozitsion muvozanat qadimdan muhim badiiy tamoyillardan biri bo'lib kelgan. Turli hududlarda shakllangan kulolchilik maktablarida bezaklarni buyum yuzasiga joylashtirishning o'ziga xos usullari mavjud.

Rishton kulolchiligida shakl, naqsh va rangning o'zaro uyg'unligi alohida ahamiyat kasb etadi. Naqsh elementlarining ritmik takrorlanishi, ularning buyum shakliga moslashtirilishi va ranglar o'rtasidagi munosabat yaxlit kompozitsiyani yuzaga keltiradi.

G'ijduvon, Buxoro va Xorazm kulolchilik an'analari ham bezaklarning tartibli joylashuvi, markaziy va yordamchi elementlarning munosabati hamda ranglar



International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

uygʻunligi muhim oʻrin tutadi. Bunday anʻanalar kulolchilik buyumlarida ritm va muvozanatning badiiy imkoniyatlarini koʻrsatadi.

Anʻanaviy tajribada simmetriya koʻpincha buyumning shakli va bezak tizimida namoyon boʻlsa, ritm naqshlarning takrorlanishi orqali kompozitsion uzviylikni taʼminlaydi. Zamonaviy kulolchilikda esa ushbu tamoyillarga asimmetrik yechimlar ham qoʻshilib, kompozitsion imkoniyatlar kengaymoqda.

ZAMONAVIY KULOLCHILIKDA ASIMMETRIK KOMPOZITSIYALAR

Zamonaviy badiiy kulolchilikda ijodkorlar anʻanaviy kompozitsion tamoyillar bilan bir qatorda erkin va individual yechimlarga ham murojaat qilmoqda. Asimmetrik kompozitsiyalar buyumning shakli, bezagi va rangini yangicha tashkil etish imkonini beradi.

Zamonaviy asarlarda anʻanaviy naqsh elementlari butun yuzani toʻliq qoplash oʻrniga ayrim qismlarda joylashtirilishi mumkin. Bu usul boʻsh yuzaning badiiy qiymatini oshiradi va asosiy bezakning taʼsirchanligini kuchaytiradi.

Asimmetrik kompozitsiyada ranglarning vizual ogʻirligi ham muhim. Toʻq rangli kichik element och rangli katta maydon bilan muvozanatlashtirilishi mumkin. Xuddi shuningdek, yirik shakl bir nechta kichik bezaklar bilan kompozitsion jihatdan muvozanatga keltiriladi.

Bunday izlanishlar milliy kulolchilikning anʻanaviy badiiy tamoyillarini saqlagan holda yangi estetik imkoniyatlarni ochib beradi. Muhimi, asimmetriya tasodifiylik emas, balki puxta oʻylangan kompozitsion yechim sifatida tashkil etilishi lozim.

Kulolchilik buyumlarida ritm, simmetriya va asimmetriya badiiy kompozitsiyaning muhim vositalari hisoblanadi. Ritm naqsh va bezak elementlarining takrorlanishi orqali buyum yuzasida harakat, uzviylik va tartibni hosil qiladi. Simmetriya shakl va bezak qismlarining muvozanatli joylashuvini



International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

ta'minlab, kompozitsiyaga barqarorlik va yaxlitlik beradi. Asimmetriya esa erkinlik, dinamiklik va individual badiiy ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi.

O'zbek milliy kulolchiligida mazkur kompozitsion vositalarning tarixiy tajribasi shakl, naqsh, rang va bezak tizimida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, hududiy kulolchilik maktablarida naqshlarning ritmik tashkil etilishi va kompozitsion muvozanat muhim badiiy xususiyat sifatida shakllangan.

Zamonaviy kulolchilikda ritm va simmetriya bilan bir qatorda asimmetrik kompozitsiyalardan foydalanish an'anaviy badiiy tajribalarni yangicha talqin qilish imkonini bermoqda. Bunda shakl, naqsh, rang, proporsiya va bo'sh yuzalar o'rtasidagi munosabatni to'g'ri tashkil etish asosiy shartlardan biridir.

Ritm, simmetriya va asimmetriyaning badiiy imkoniyatlarini chuqur o'rganish kulolchilik buyumlarining kompozitsion tuzilishini yaxshiroq anglash, milliy badiiy an'analarni saqlash va zamonaviy ijodiy izlanishlarni rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sattorova S. Qo'qon naqqoshlik maktabining uslubiy o'ziga xosligi // "Yurt faxri". – 2025. – T. 1. – №1.
2. Ergashev M.Y. Amaliy san'atning rivojlanish tarixi va uning madaniy taraqqiyotdagi o'rni // Oriental Art and Culture. – 2026. – T. 7. – №02. – B. 34–37.
3. Sarvinokhan S. Types and Development of Applied Arts in Uzbekistan // JournalNX. – 2022. – T. 8. – №11. – B. 108–111.
4. Sattorova S., Nabieva S. The role of fine art in technology science // Scientific Research Results in Pandemic Conditions (COVID-19). – 2020. – T. 1. – №02. – B. 167–171.
5. Plümacher M. Color perception, color description and metaphor // Speaking of Colors and Odors. – John Benjamins Publishing Company, 2008. – P. 61–84.